

УДК 371.133+74.58

Т. Л. Новицька,

аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

zhytomyr@meta.ua

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ "ЯКІСТЬ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ"

У статті подано категоріальний аналіз проблеми якості практичної підготовки майбутніх учителів інформатики, проаналізовано поняття "якість", "якість освіти", "підготовка", "практична підготовка". Обґрунтовано актуальність проблеми оцінювання якості вищої освіти. Показана складність, багатоаспектність категорії "якість". Встановлено взаємозв'язок між поняттями "якість" та "якість освіти". Розглянуто поняття "якість підготовки". Сформульовано означення практичної підготовки.

Якість освіти стає основоположним чинником перетворення суспільства, яке вимагає від вищого навчального закладу підготовки в стислі терміни фахівців, що володіють високою кваліфікацією, є компетентними в професійній діяльності, здатними до ефективного вирішення соціально-економічних завдань [1: 45]. На думку Г. Гутник, якість – це те, що зрозуміло людині, або соціальній або професійній групі, те, з чим пов'язані очікування всього суспільства і держави, нарешті, це основна місія системи освіти в її регіональному вираженні [2: 3]. Тому потрібно підвищувати якість будь-якої освіти, а для цього необхідно проводити її моніторинг. Тобто, актуальною є проблема оцінювання якості вищої освіти. Проте в науково-педагогічних дослідженнях не знайшли достатнього висвітлення особливості оцінювання якості практичної підготовки вчителів. Одним із завдань у контексті дослідження зазначеної проблеми є уточнення педагогічної сутності базових понять.

Проблему якості освіти у філософському значенні та її управління досліджували багато вчених: І. Зязюн, А. Субетто, М. Кісіль, В. Вікторов, Н. Муліна, В. Гумбольт, К. Ясперс, М. Данілевський, П. Сорокін, А. Тойнбі, М. Вебер, Е. Тоффлер та ін., у загальній педагогіці – Ю. Бабанський, В. Загвязинський, М. Скаткіна. Практичну підготовку майбутніх педагогів та викладачів досліджували, зокрема, такі науковці, як: Л. Машкіна, Н. Казакова, В. Берека. Єдність теоретичної та практичної сторони знань була досліджена Л. Зоріною, О. Абдуліною, І. Новиковим, Ю. Бабанським, А. Вербицьким, Л. Виготським, Б. Гершунським, С. Рубінштейном, А. Матюшкіним, Т. Шамовою, М. Скаткіною та ін.

У даній роботі досліджуються такі поняття, як "якість", "якість освіти", "підготовка", "практична підготовка".

У філософських словниках поняття "якість" є традиційною філософською категорією, яка розглядається разом з категорією "кількість". Уперше категорія "якість" була проаналізована Аристотелем, який визначав її як видову відмінність сутності. Він відзначав плинність якості як станів речей, їх здатність перетворюватися на протилежне [3: 483]. Якість у його розумінні – це сутність речей, тобто предикат, який відповідає на питання який? яка? яке? [4: 221]. Сьогодні філософська категорія якості виражає притаманну речам специфічну визначеність, тотожну з їхнім буттям, яка відрізняє їх від інших речей у певній системі зв'язків [5: 767]. Якість відображає стійке взаємовідношення складових елементів об'єкта, що характеризує його специфіку, яка дає можливість відрізнити один об'єкт від інших. Саме завдяки якості кожен об'єкт існує і мислиться як щось відділене від інших об'єктів. Водночас, якість висловлює і те загальне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів [6: 255]. У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" цей термін тлумачиться як: 1) внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших; 2) ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням; 3) та чи інша характерна ознака, властивість, риса когось, чого-небудь; 4) сукупність характеристик продукції або послуг щодо її здатності задовольнити встановлені та передбачені норми [7: 1423]. В іншому тлумачному словнику "якість" – наявність істотних ознак, властивостей, особливостей, що відрізняють один предмет чи явище від інших [8: 296]. В економіці та управлінні термін "якість", насамперед пов'язаний із створенням та використанням продукції і послуг, тому об'єктом дослідження і управління тут є, передусім, якість продукції і послуг, причому його сприйняття кожною людиною багато в чому залежить від ролі, яку він відіграє в процесі їх виробництва та споживання [9]. У педагогічних працях якість – це: 1) сукупність, система властивостей об'єктів і процесів; 2) єдність елементів і структури об'єктів і процесів, система якостей елементів і підсистем об'єктів і процесів; 3) основа цілісності об'єкта; 4) ієрархічна система властивостей або якостей частин об'єктів і процесів; 5) динамічна система властивостей або якостей частин об'єктів або процесу, що в динаміці відображає в собі якість їхнього життєвого циклу; 6) якість, що надає об'єктам властивість одиничності, визначеності, сутності; сутність є корінне, внутрішнє, потенційне якості об'єкта або процесу; 7) корисність, цінність об'єктів і процесів, їх придатність або пристосованість до задоволення певних потреб або до реалізації певних цілей, норм, доктрин, ідеалів, тобто відповідність або адекватність вимогам, потребам і нормам [10: 196].

© Новицька Т. Л., 2010

Сьогодні великий обсяг наукових досліджень присвячений управлінню якістю освітніх послуг, це пов'язано з бажанням удосконалення освітньої системи, тобто якість стала не тільки затребуваною категорією в економіці, але і значущою проблемою педагогічної науки. Цільова аудиторія освітніх послуг приділяє велику увагу їх якості, тому якість освіти стала також соціально затребуваною категорією.

Як пише Б. Жебровський: "Термінологічно вчені розмежовують поняття "якість освіти", аналізуючи його як процес і як результат. Із позицій процесу, "якість освіти" – це стан та його здатність, що задовольняють потреби людини, відповідають інтересам суспільства і держави; як результат діяльності навчального закладу – вказує на відповідність рівня підготовки учнів вимогам діючих освітніх програм" [11].

Таблиця 1.

Основні авторські підходи до визначення поняття "якість освіти"

Автори	Визначення поняття "якість освіти"
Г. Поберезька	сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому спроможність формувати такий рівень професійної компетентності, який задовольняє потреби (які є або які будуть) громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави;
І. Шпак	сукупність результатів, досягнутих студентами в процесі здобуття ними нових знань, умінь і навичок;
А. Субетто	складна категорія, що має цивілізаційний, соціально-системний, культурний, національно-естетичний, освітньо-педагогічний, особистісний виміри;
І. Прокопенко В. Євдокимов	всезагальна інтегральна характеристика результатів освітньої діяльності, яка включає в себе економічні, соціальні, пізнавальні і культурні аспекти освіти;
М. Поташнік	співвідношення мети та результату, як міра досягнення цілей при тому, що цілі (результати) задані тільки операціонально і спрогнозовані в зоні потенційного розвитку школяра;
Д. Матрос, Д. Полев, Н. Мельникова	співвідношення мети та результату, міра досягнення мети;
Б. Жебровський	таке динамічне та інтегративне утворення, сукупні властивості якого здатні задовольняти споживачів, їх постійно зростаючі вимоги і потреби, структурними компонентами якого є: задоволеність суб'єктів освіти результатами навчально-виховного процесу, якістю освітніх програм, високий рівень кваліфікації науково-педагогічних кадрів, залученість навчального закладу до інноваційної діяльності, сучасні матеріально-технічні ресурси, утвердження державно-громадського управління;
М. Головань	сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, що надають йому здатність задовольняти обумовлені або передбачувані потреби в знаннях і навичках окремих громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави;
С. Шишов, В. Кальней	соціальна категорія, яка визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність потребам та очікуванням суспільства (різних соціальних груп) у розвитку та формуванні цивільних, побутових і професійних компетенцій особистості;
Г. Гутнік	сукупність властивостей якості освіти і проявів цих властивостей, що сприяють задоволенню потреб людини і відповідають інтересам суспільства і держави;
Є. Коротков	комплекс характеристик професійної свідомості, що визначають здатність фахівця успішно здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог економіки на сучасному етапі розвитку;
В. Вікторов	багатогранна модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток та системи освіти, що реалізує її на певних етапах навчання людини.

Після такого введення зрозуміло, що існує багато визначень поняття "якість освіти". Найбільш узагальнене визначення якості освіти є відповідність стандарту, нормі.

Підсумком багаторічних дискусій став висновок про те, що дати однозначне визначення поняттю "якість освіти" просто неможливо. З метою реалізації практичних завдань і цілей освіти під цим поняттям прийнято розуміти зміни в навчальному процесі і в навколишньому середовищі, які

безпосередньо пов'язані з процесом навчання і які можна ідентифікувати як поліпшення знань, умінь і цінностей, здобутих у ході навчання [12: 13-14].

Аналіз різних підходів до розуміння поняття "якість освіти" дав можливість виділити наступні категорії:

- як політична категорія – акумулює засади освітньої політики держави на певному етапі її розвитку й головні стратегічні лінії розвитку національної системи освіти в контексті світових тенденцій;
- як соціальна категорія – відображає суспільні ідеали освіченості та окреслює загальну мету освіти, законодавчо визначені й нормативно закріплені в державних стандартах освіти;
- як категорія управління – визначає стратегії впливу на певні показники функціонування системи освіти й вибирає можливі напрями її змін та розвитку;
- як педагогічна категорія – є квінтесенцією: сутності поняття, процедур діагностування, аналізу явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу, при умові відповідності особистісної і суспільної мети освіти; політичної стратегії її розвитку в контексті вітчизняних і світових тенденцій; закономірностей менеджменту освіти на всіх її рівнях управління – державному, регіональному, муніципальному, інституційному (локальному), особистісному тощо [13: 33].

Всесвітньою декларацією з вищої освіти, прийнятою на міжнародній конференції з вищої освіти в листопаді 1998 року й Законом України "Про вищу освіту" визначено якість вищої освіти, у Законі України "Про вищу освіту" формулюється поняття "якість освітньої діяльності".

У "Національній доктрині розвитку освіти" якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту.

Як результат звуження поняття "якість освіти" виникає поняття "якість підготовки", яке можна розглядати на різних рівнях: перший рівень – планування навчання, коли певні уявлення про заплановану якість підготовки закладаються в освітні програми з кожного предмета; другий – етап реалізації освітніх програм у навчальному процесі; третій – оцінка якості результатів здійсненого навчального процесу [12: 14].

Термін "підготовка" у "Тлумачному словнику української мови" визначається як: 1) запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності; 2) готування всього необхідного до чого-небудь [14: 329]. У новому тлумачному словнику української мови трактуються терміни "підготувати, підготовити" як давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід та інше в процесі навчання, практичної діяльності; навчати, тренувати, підковувати [15: 359].

У соціології термін "практика" – категорія, яка може бути віднесена до всієї сфери людської діяльності і мислення, але, як правило, її вживання конкретизується через категоріальні опозиції: 1) поезія і практика; 2) теорія і практика; 3) досвід (емпірія) і практика [16: 782]. У філософських словниках практика походить від грецького слова, яке означає "діяння", "активність" – матеріальна чуттєво-предметна цілепокладаюча діяльність людини, що має своїм змістом освоєння природних та соціальних об'єктів та становить всезагальну основу, рушійну силу людського суспільства і пізнання. Практика виступає як праця. Окреслена як суспільна, виявлена в конкретно-історичних формах діяльності, що соціалізує природу, постійно розширює сферу суспільного буття, шляхом підпорядкування йому нових галузей природного буття, визначає і спрямовує як основний напрям суспільного розвитку конкретні форми суспільних відносин на окремих його етапах. Практика виступає як виробництво, визначена як діяльність, що штучно відтворює ті або інші сторони об'єктивного світу з метою їх наукового дослідження. Практика виступає як експеримент [5: 519]. У словнику іншомовних слів "практика" (грец. *praktikos* – активний, діяльний) тлумачиться як: 1) методи, навички якоїсь роботи, діяльності, а також сама ця робота, діяльність; 2) робота, фахові знання як основа досвіду, уміння; 3) одна з форм навчання – застосування і закріплення теоретичних знань на підприємствах, в установах тощо; 4) діяльність людей, що творчо освоюють світ (перетворюючи та створюючи) [17: 757].

На думку багатьох філософів практика – це основа людського пізнання. З точки зору матеріалістичної теорії пізнання можна виділити різноманітні функції практики, такі як: джерело знань, критерій істинності й відповідності, а також вплив на перетворення та вдосконалення дійсності. Дане поняття вживається, передусім, як перевірка теорії в реальній діяльності, яка має намір установити підтвердження теоретичних прогнозів на основі одержаних результатів. Практика визначає зміст і завдання людського існування, впливає на діяльність, світогляд і свідомість людини, формує наше уявлення й ставлення до світу. У науці практика збуджує інтерес, зміцнює пізнавальну активність, кристалізує основні напрямки, положення і поняття, полегшує розуміння явищ, їх значення і цінність тощо. У педагогіці особливе значення має розуміння практики як перетворюючої діяльності в процесі виховання й навчання (тобто практичне застосування знань) [18].

Отже, під "практичною підготовкою" будемо розуміти одну з форм навчання, в ході якої відбувається застосування і закріплення теоретичних знань, завдяки чому з'являються (трансформуються) вміння, навички, методи, досвід будь-якого виду діяльності.

Практична підготовка є однією із найважливіших ланок у системі професійної підготовки майбутнього вчителя. Тому наступним завданням є визначення поняття оцінювання якості базової практичної підготовки вчителя інформатики, дослідження її структурних компонентів та критеріїв оцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шнайдер И. Р. Педагогические условия обеспечения качества обучения студентов экстерната в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Шнайдер Ирина Робертовна. – Ставрополь, 2004. – 180 с.
2. Гутник Г. В. Концептуальная модель управления качеством образования в регионе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Гутник Галина Васильевна. – Екатеринбург, 2000. – 20 с.
3. Философская энциклопедия / [гл. ред. Ф. В. Константинов]. – М. : Совет. энцикл., 1960-1970. – Т. 2 : Дизъюнкция-Комическое : энциклопедия. – 1962. – 576 с. ; илл. – (Энциклопедии. Словари. Справочники / Науч. совет изд-ва "Совет. энцикл.", Ин-т философии Акад. наук СССР). – Библиогр. в конце ст. – (в пер.).
4. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. – М. : Политиздат, 1991. – 225 с.
5. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – [2-ге вид. перероб. і доп.]. – К., 1986. – 800 с.
6. Философский энциклопедический словарь / [ред. С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Иличев, и др.]. – [2-е изд.]. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної укр. мови / [уклад. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
8. Тлумачний словник української мови : близько 7000 слів / [ред. : Д. Г. Гринчишин, В. Л. Карпова, Л. М. Полюга]. – [3-є вид. перероб. й доповн.]. – К. : Освіта, 1999. – 300 с.
9. Современные подходы к определению содержания категории "качество" [Электронный ресурс] / Т. Салимова // Материалы по качеству. Часть 10. – Режим доступа : http://quality.eup.ru/MATERIALY10/modern_quality.htm
10. Андреев А. А. Педагогика высшей школы. Новый курс / А. А. Андреев. – М. : Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. – 264 с.
11. Якість шкільної освіти : теорія та практика [Електронний ресурс] / Б. Жебровський – Режим доступу : <http://pleyady.kiev.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=253>
12. Снигирева Т. А. Основы качественной технологии формирования и диагностики структуры знаний обучаемых : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Снигирева Татьяна Александровна. – Ижевск, 2006. – 36 с.
13. Чемерис О. А. До проблем підвищення якості вищої освіти в контексті вимог європейського освітнього простору / О. А. Чемерис, Сидорчук Н. Г. // Проблеми підвищення якості освіти у контексті Євроінтеграційних процесів : досвід, інновації, перспективи : зб. наук.-метод. праць / [за ред. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – С. 28–36.
14. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків : "ФОЛІО", 2000. – 540 с.
15. Новый тлумачний словник української мови : Т. 2. К-П. / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко, ред. Л. І. Андрієвський]. – [2-е вид., випр.]. – К. : "Аконіт", 2001. – 928 с.
16. Социология : Энциклопедия / [сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко]. – Мн. : Книжный дом, 2003. – 1312 с.
17. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних сполучень / [укл. Л. О. Пустовіт, С. І. Скопенко, Г. М. Сютя, І. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
18. Кара С. І. Психолого-педагогічні аспекти практики [Електронний ресурс] : збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 1. – Бердянськ : БДПУ, 2006. – 216 с. – Режим доступу до журн. : www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_1_2006/22.doc
19. Вікторов В. Г. Управління якістю освіти : (соціально-філософський аналіз) : [монографія] / В. Г. Вікторов ; Ін-т вищ. освіти. – Д. : Пороги, 2005. – 286 с.

Матеріал надійшов до редакції 27.09. 2010 р.

Новицька Т. Л. Категориальный анализ понятия "качество практической подготовки учителей".

В статье подается категориальный анализ проблемы качества практической подготовки будущих учителей информатики, проанализованы понятия "качество", "качество образования", "подготовка", "практическая подготовка". Обоснована актуальность проблемы оценивания качества высшего образования. Показана сложность, многоаспектность категории "качество". Установлена взаимосвязь между понятиями "качество" и "качество образования". Рассмотрено понятие "качество подготовки". Сформулировано определение практической подготовки.

Novytska T. L. Categorical Analysis of the Concept "Teachers' Practical Quality".

The article presents categorical analysis of the future computer science teachers' practical training, analyzes such concepts as "quality", "quality of education", "training", "practical training". The timeliness of the problem of higher education quality evaluation is stated. The complexity, multidimensionality of the category "quality" is shown. The relationship between the concepts "quality" and "education quality" is justified. The notion "training quality" is envisaged. The definition of practical training is stated.